

بَعْرِپ

*JAVAANS-SURINAAMSE
MOSLIMS*

JAARGANG 18 (1992) - NUMMER 108

MOSLIMS CHRISTENEN

begrip

Een tijdschrift, dat vanuit de RK-Kerk, de Nederlandse Hervormde kerk en de Gereformeerde kerken in Nederland streeft naar het kweken van onderling begrip tussen Moslims en Christenen en gelovigen van beide godsdiensten oproept tot ontmoeting, met respect en behoud van eigen identiteit.

BUREAUS VOOR DE ONTMOETING MET MOSLIMS

R. K. Kerk: Drs. L. van Oers, Cura Migratorum,
Luybenstraat 17, 5211 BR s-Hertogenbosch tel. 073 - 145159
Ned. Herv. Kerk: Drs. G. Speelman, 'Kerk en Wereld'
Postbus 19, 3970 AA Driebergen. Tel. 03438 - 12241
Gereformeerde kerken: Drs J. Slomp, Dienstencentrum
Postbus 203; 3830 AE Leusden. Tel. 033 - 960360/960329

REDACTIE:

M. van den Boom
H. Hurkens
L. van Oers (contactpersoon RK)
T. Poort-de Groen (contact uitgever)
J. Slomp (contactpersoon GKN)
G. Speelman (contactpersoon NHK)
K. Steenbrink (eindredacteur)

Uitgever/ Redactie en administratie:
'Cura Migratorum'
Luybenstraat 17
5211 BR 's-Hertogenbosch
Fax 073 - 145159

Tekeningen: F. Kalb

Abonnementen:

f 25,— per jaar (5 nummers)
Losse nummers: f 6,50
Giro 4300211 t.n.v. Cura Migratorum/Begrip

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

REIZEN

28 Februari j.l. is Pater Piet Backx, in Breda overleden. Met velen hebben wij hem op 4 maart uitgeleide gedaan naar zijn laatste reis. In 1974 heeft Pater Backx ons tijdschrift opgericht. Van de huidige redactie heeft Jan Slomp het langst met hem samengewerkt. Hij schreef een In Memoriam.

In het leerhuis schrijft Marien van den Boom ditmaal over de mystieke gedachten bij het reizen. De joodse traditie wordt hierin sterk benadrukt en het blijkt dat, zoals zo vaak bij de mystieke tradities, ook de islamitische traditie hier zeer nauw bij aan kan sluiten.

Moslims die al een lange reis achter de rug hadden voor zij in Nederland kwamen, zijn de Javaans-Surinaamse moslims. Tussen 1890-1939 kwamen zij uit Java naar Suriname. Rond 1975 gingen zij "halverwege terug" en bleven voorlopig in Nederland achter. Wij hebben berichten over hen vanuit Suriname en vanuit Nederland.

Aan islamitische folklore en eigentijdse verwerking ervan wijden wij aandacht in een artikel over de 15e van de maand Sja'ban. Daarnaast ook ditmaal weer de gebruikelijke nieuws- en boekenrubrieken.

Dit nummer wordt halverwege Ramadan en Doel Fitr of Suikerfeest gedrukt: onze moslim vrienden en vriendinnen vragen wij om vergeving voor onze vele fouten en wensen wij een gezegende vasten van Ramadan en een gelukkig Doel Fitr. Voor de minder bedeeden hopen wij op goede gaven vanuit de sociaal georiënteerde vasten van moslims en katholieken, die dit jaar vrijwel samenvallen.

Inhoudsopgave Begrip no. 108, april 1992

In Memoriam Piet Backx	2
Het leerhuis: reizen (Marien van den Boom)	4
Javaans-Surinaamse moslims (Paule Maas, Juliëtte Meys Berry van Oers, Joop Vernooy)	6
De 15e van Sja'ban (Karel Steenbrink)	19
Moslims in Europa	21
Boeken	26
Cursussen en ontmoetingen	29

IN MEMORIAM PATER PIET BACKX: OPRICHTER VAN BEGRIP

18 januari 1921 - 28 februari 1992

In 1974 begon Pater Piet Backx met het uitgeven van een eenvoudig gestencild blaadje op kringloop papier, dat hij de naam gaf: Begrip Moslims Christenen. Het oorspronkelijke logon staat nog steeds op de voorkant. De naam BEGRIP was ontleend aan de mijns inziens prachtige verklaring Nostra Aetate over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten die op 28 oktober 1965 door het Tweede Vaticaans Concilie was aanvaard. Een zin in die verklaring luidt dat het concilie allen aanspoort “om zich, het verleden verge-

tend, ernstig toe te leggen op wederzijds begrip..”. Geruggesteund door die verklaring is Piet Backx aan het werk gegaan. Ongeveer tegelijkertijd begonnen andere Witte Paters in België, Frankrijk, Duitsland en Spanje en elders met de opvang van buitenlandse werknemers te helpen organiseren en, in het geval van moslims, begrip te vragen voor hun godsdienst. Piet Backx was voor dit werk goed toegerust. In 1941 kwam hij naar de Witte Paters van St. Charles te Boxtel. Hij voelde zich geroepen missionaris te worden in een moslim land. De Sociëteit

van de Witte Paters, nu Missionarissen van Afrika genoemd, bood hem hiervoor het geëigende kader. Op 22 mei 1947 legde hij de missionaris-eed af en op 11 april 1948 werd hij tot priester gewijd. Hij begon te werken in het bisdom Mopti in Mali. Na een verblijf van drie jaar ging hij naar Tunesië om de islam te bestuderen. Van 1954 tot 1969 werkte hij weer in Mali. Daarna bleef hij in Nederland in verband met de komst van vele buitenlandse werknemers uit moslim landen. Om zich beter voor dit nieuwe werk toe te rusten volgde hij eerst een opleiding voor maatschappelijk werk. Maar toen hij ontdekte dat de religieuze dimensie van hun bestaan door vele met name geseculariseerde Nederlanders, maar ook door de kerken en christenen, niet werd opgemerkt, begon hij in 1973 in het hele land voorlichting te geven over de islam en moslims. Hij deed daarmee pionierswerk. Piet Backx richtte zich aanvankelijk met name op die mensen, christenen maar zeker ook anderen, die door hun werk met moslims in aanraking kwamen. Eerst deed hij dit vanuit Santpoort waar hij met lokale vrijwillige hulp eigenhandig BEGRIP typte, stencilde, van een netje voorzag en verzond. Later verhuisde BEGRIP naar het kantoor van de Cura Migratorum in Den Bosch.

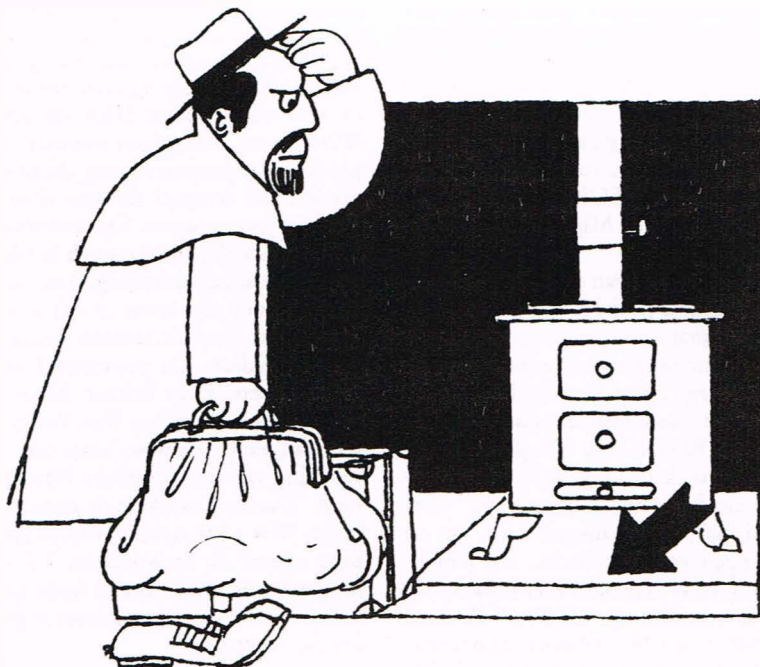
Nadat de Synode van de Gereformeerde Kerken mij in juni 1976 had benoemd als functionaris om voorlichting te geven over de ontmoeting met moslims in de samenleving, vroeg Pater Backx mij of ik mee wilde doen met de redactie en uitgave van BEGRIP. Ik heb direct ja gezegd. Toen ik in juli 1977, teruggekomen uit Pakistan, mijn nieuwe werk begon, heb ik veel mogen leren van de ervaringen van Piet Backx. De samenwerking bleef uiteraard niet beperkt tot het samenstellen van BEGRIP. Zo nam Piet Backx ook het initiatief tot het zenden van een brief aan moslims in Neder-

land ter gelegenheid van 'id al-fitr. We hebben samen die eerste brief opgesteld en verzonden. Ik denk aan die samenwerking en de daaruit ontstane vriendschap met grote dankbaarheid terug. Ik vond het daarom een eer dat ik iets mocht zeggen bij zijn 40-jarig priesterjubiläum in 1988 in Effen. Toen Piet Backx in 1982 door Dr. P. Reesink werd opgevolgd, benoemde bisschop Ernst van Breda hem tot pastoor van Effen. In 1989 ging Piet Backx met emeritaat. Op 18 januari 1992, zijn verjaardag, hadden we elkaar nog uitvoerig telefonisch gesproken. Toen leek er nog niets aan de hand te zijn. Althans niet zo ernstig dat Piet Backx het nodig vond daarover iets te zeggen. Op 1 februari bleek na een medisch onderzoek dat hij ongeneeslijk ziek was. Op 6 februari mocht ik in het ziekenhuis De Baronie in Breda afscheid van hem nemen. We hebben elkaar vol vertrouwen aan Gods erbarming overgegeven, gedankt voor zijn zegenrijke leven en gebeden om genade om te sterven. Geen woord van zelfbeklag kwam van zijn lippen. Op 4 maart hebben wij in een volle kerk in Effen als familie, Witte Paters, collega's en vrienden in een plechtige eucharistieviering afscheid genomen van iemand die ons allen zeer dierbaar was geweest. Op nadrukkelijk verzoek van Piet Backx werd het letterlijk een eucharistieviering, om God te danken voor zijn leven in Afrika en in Nederland. Aan dit verzoek hebben we gaarne voldaan. De provinciaal van de Witte Paters, P. de Bekker, herinnerde aan de tekst waardoor Piet Backx zich zeer aangesproken wist, Jesaja 6:8, in de vertaling van de Katholieke Bijbelstichting: "Daarop hoorde ik de stem van de Heer: 'Wie zal ik zenden, wie zal gaan in onze naam?' Ik antwoordde: 'Hier ben ik, zend mij.'" Piet Backx heeft geprobeerd aan die roepstem gehoor te geven. Ds. Jan Slomp

Reizen

Veel geschriften over mystiek, de weg van de mens naar de levende God, zijn reis-literatuur, schatgravers-literatuur, verhalen van mensen op zoek naar iets waarvan zij gehoord hebben, wat zij vermoeden, waarnaar zij verlangen. In de geschiedenis van de islamitische letterkunde kennen we zo vele verhalen over de bedevaart naar Mekka, waarbij vaak niet alleen de komst bij de Ka'abah, maar juist de ontdekking van het diepste zelf het belangrijkste doel is. In de hadieth-literatuur wordt ook vaak geschreven over mensen die lange tijd op reis waren om een uitspraak van de profeet te horen, soms zelfs geen goede of betrouwbare

overlevering kregen, maar toch verrijkt terugkwamen. In de mystieke literatuur is een van de bekendste geschriften wel het Overleg van de Vogels, geschreven door Fariddoeddin Attar (gest. 1220). Dertig vogels gaan op zoek naar Simurgh, de koning der vogels. De reis gaat over koude pieken van dorre metafysische redeneringen heen, door rozentuinen van mystieke liefde, door droge woestijnen van gefilosofeer tot zij uiteindelijk een bergtop bereiken, badend in het zonlicht, waar zij beseffen, dat zij zelf si murgh (lett. dertig vogels) zochten en tijdens deze reis zichzelf, hun diepste Zelf, vonden. Een verwant

verhaal over een verre reis, die tot kennis van ons zelf leidt, vinden we bij Martin Buber in zijn vertelling van Eisik, oom van Jekel in Krakau.

Een zekere Eisik in Krakau werd na jaren van zware nood, die zijn godsvertrouwen niet geschokt hadden, in de droom bevolen, in Praag naar een schat te zoeken onder de brug die naar het koninklijk slot voert. Toen de droom voor de derde maal terugkeerde, maakte Eisik zich op en reisde naar Praag. Maar bij de brug stonden dag en nacht wachtposten en hij durfde dus niet te graven. Toch kwam hij iedere morgen naar de brug en draaide er de hele dag omheen. Eindelijk vroeg de wachtcommandant hem vriendelijk of hij iets zocht of op iemand wachtte. Eisik vertelde welke droom hem uit het verre land hierheen gebracht had. De commandant lachte: "En zo ben jij, arme kerel, met je versleten zolen om wille van een droom op weg gegaan! Ja, wie in dromen gelooft! Dan had ook ik op weg moeten gaan, toen ik op een keer in een droom bevolen kreeg om naar Krakau te reizen en in de kamer van een jood, die Eisik, zoon van Jekel moest heten, onder een kachel naar een schat te graven. Eisik, de zoon van Jekel! Ik stel met het al voor hoe ik daarginds, waar de ene helft der joden Eisik en de andere Jekel heet, alle huizen zou openbreken!"

En hij lachte opnieuw. Eisik maakte een buiging vertrok naar huis, groef de schat op en bouwde het bedehuis dat Reb Eisik reb Jekels school heet. "Merk in dit verhaal vooral op", placht rabbi Bunam eraan toe te voegen, "en neem op wat het je zegt: dat er iets is wat je nergens in de wereld, ook niet bij de tsaddik, kunt vinden en dat er toch een plaats is, waar je het vinden kunt."

Martin Buber zegt vervolgens:

Er is iets dat men op slechts één plaats in de wereld kan vinden. Het is een grote schat, men kan haar de vervulling van het

bestaan noemen. En de plaats waar deze schat te vinden is, is de plaats waar men staat. De meesten van ons komen slechts in zeer zeldzame ogenblikken tot het volkomen bewustzijn van het feit dat wij de vervulling van het bestaan niet verkregen hebben, dat ons leven geen deel heeft aan het ware vervulde bestaan, dat er als het ware langs heen geleefd wordt. Toch voelen we het gemis ervan altijd door, op enigerlei wijze zijn wij er mee bezig dat te vinden wat ons ontbreekt. Ergens in een of ander gebied van de wereld of van de geest, alleen niet daar waar wij staan, daar waar wij geplaatst zijn - en juist daar en nergens anders is de schat te vinden.

Heinrich Zimmer, een groot kenner van Aziatische religies, commentarieert Bubers chassidische vertelling als volgt: "De werkelijke schat die aan ons lijden en aan onze beproevingen een einde maakt, is nooit ver weg gelegen. We hoeven er niet voor te gaan zoeken in verre landen, want die schat ligt verborgen op een geheime plaats in ons huis, m.a.w. in ons eigen bestaan. Maar dan is er het vreemde feit dat alleen een pelgrimage naar een ver gelegen gebied - een vreemd land, een andere traditie - de betekenis van die innerlijke stem die ons zoeken drijft, aan ons openbaar maakt. Maar er is nog iets: de mens die de betekenis van deze zoektocht naar ons eigen wezen zal openbaren, kan alleen een vreemdeling zijn, van een ander geloof en van een ander ras". - Marien van den Boom

Litt.: M. Buber, *Chassidische boodschap*, Servire, Katwijk (1968/1978) 77-78; M. Eliade, "Brancusi and mythology", in D. Apostolos-Cappadona (ed) *Symbolism, the Sacred and the Arts*, (New York 1986) 93-101.; A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, University of North Carolina Press, 1975, 304-307.

JAVAANS-SURINAAMSE MOSLIMS

De Surinamers vormen naast de Marokkanen en Turken de belangrijkste groep islamieten in Nederland. Evenals de Marokkaanse en Turkse groep vormen zij een aparte gemeenschap, die meer nog dan de andere groepen door hun specifieke achtergrond wordt bepaald. De Surinaamse islamieten zijn zowel in Suriname als in Nederland verdeeld in twee duidelijk te onderscheiden gemeenschappen. Dit hangt samen met de komst van de islam naar Suriname. Voor een beter begrip van deze groeperingen in Nederland is een korte geschiedenis van de islam in Suriname van belang.

Komst van de islam naar Suriname

Na de afschaffing van de slavernij in 1863 kampten de plantages in West Indië met een gebrek aan arbeidskrachten. Om dit probleem op te lossen werden er arbeidskrachten gerecruteerd uit India (1873-1916) en later uit Java (1890-1939). Deze arbeiders kwamen naar Suriname als contractarbeiders. Een groot deel van hen bleef na de beëindiging van het contract in Suriname wonen en vormde daar afzonderlijke afgesloten moslim of hindoestaanse gemeenschappen. Van onderlinge beïnvloeding was nauwelijks sprake door de sterk verschillende culturele achtergronden en religieuze orientaties van beide groepen. Van de totale bevolking van Suriname is nu ongeveer 20% moslim. Ondanks pogingen van missie en zending hen tot het christendom te bekeren bleef het overgrote deel van hen trouw aan het hindoeïsme en de islam van hun ouders. Uit angst voor verlies van eigen identiteit verzetten ze zich tegen invloeden van buiten. Het overwegend christelijk karakter van de overheid in Suriname maakte hun positie er poli-

tiek gezien niet sterker op. Pas in 1948 werden de hindoes en moslims als politieke groeperingen van staatswege erkend. De maatschappelijke achterstand werd langzaam ingelopen met behulp van op religieuze of ethnische leest geschoeide organisaties.

De institutionalisering van de islam in Suriname voltrok zich aanvankelijk langs twee afzonderlijke patronen, afhankelijk van de ethnische groepen waaronder hun aanhangers te vinden zijn, nl. de Hindoestanen en de Javanen. Beide groeperingen ontwikkelden zich onafhankelijk van elkaar. Pas in 1974 werd een samenwerkingsverband van Javaanse en Hindoestaanse moslimorganisaties opgericht: de *Madjilis Moeslimien Suriname* (MMS) ofwel Raad van de Moslims in Suriname.

JAVAANSE ISLAM IN SURINAME

In de tachtiger jaren is er heel wat beweging gekomen in de Javaanse bevolkingsgroep. Er is zeker geen sprake meer van een monolithisch beeld: er zijn verschuivingen en accentveranderingen te constateren.

De *politieke* groep, die al sinds het begin van de partijvorming de dienst uitmaakte bij de Javanen, de *KTPI*, heeft haar naam veranderd. Was het eerst de groep boeren uit Indonesië *Kaum Tani Persatuan Indonesia*, nu staat *KTPI* voor *Kerukunan Tulodo Pranatan Inggil*: eenheid van de hoogste orde. De herinnering aan Indonesië is aan het vervagen, de Surinamisering neemt toe.

In de zeventiger jaren was er al sprake van een afplitsing van de *KTPI*. Na de onafhankelijkheid werd de *Pendawelima*

opgericht door ontevredenen van de *KTPI*.

In 1987 nam een nieuwe politieke groep deel aan de verkiezingen, de *Partij Pembangunan Rakijat Suriname* (PPRS). Ze haalden maar heel weinig stemmen bij de verkiezingen van 25 november 1987. In 1991 liep het getal op tot 4.463 = 2,8% van het totaal, en de *PPRS* was er niet geheel ontevreden over.

De *KTPI* zit al jaren in het *Front*, een combinatie van de oude op bevolkingsgroep gebaseerde partijen, zoals de *Nationale Partij Suriname* en de *Hindoeistaanse Hervormingspartij*. Het *Nieuwe Front* draagt regeringsverantwoordelijkheid. De *Pendawelima* is partner in *Democratisch Alternatief '91*, een combinatie van kleine groepen, die nauw geliëerd aan het Militair Gezag opereren tussen het *Nieuwe Front* en de *Nationale Democratische Partij*. De *PPRS* is nauw verbonden met de *NDP*.

Zo komen we op allerlei politieke fora Javanen tegen, meer en meer geïntegreerd in ideologische partijen, dus niet meer op basis van afkomst.

Religieus

Ook op religieus gebied is er heel wat op gang gekomen. De bewustwording die op gang kwam in de tijd van de revolutie, bracht de groep in beweging. In de tachtiger jaren werd ook veel aandacht aan het cultureel erfgoed besteed. Er werd een directoraat Cultuurstudies opgericht, het Surinaams-Javaans bestudeerd en er verschenen eindelijk uitgaven in die taal. De Javanen kreeg meer smaak voor de eigen afkomst. Deze beweging naar eigen identiteit ging gelijk op met de behoefte aan invoeging in het groeiend nationaal gebeuren. In die jaren werden er veel afdelingen van de diverse religieuze verenigingen opgericht. In Suriname moet iedere organisatie rechtspersoonlijkheid bezitten om rechtens te kunnen werken. De *Federatie van*

Islamitische Gemeentes in Suriname, de *Stichting Islamitische Gemeentes in Suriname* (SIS) en de *Asafia* kregen steeds meer leden.

Opvallend is dan wel dat de SIS fundamentalistischer wordt. De SIS wil niets te maken hebben met het Javaans cultureel erfgoed. De SIS wil terug naar de koran en de islam. In het dagelijks leven zien we meer en meer vrouwen met de sluier, *rukub*. De banden met de Indonesische ambassade namen toe. Op Idoel Fitr is tegenwoordig het morgengebed op het terrein van die ambassade. Het SIS bidt naar het oosten, *sholat ngetan*, beschikt over een klein aantal geleerden en wordt ook door islamitische zendelingen gesteund. De SIS heeft in 1987-1989 het blad *Hilal* (= maan) in het Surinaams-Javaans en het Nederlands uitgegeven. Uit de geleerden van het SIS is ook het *Islamitische Informatie Centrum Suriname* voortgekomen en dat geeft een infoblad *Risalah Da'wah* uit, in het Nederlands en met commentaar op de korantekst.

Asafia en de *Federatie* bidden naar het westen, *sholat madep ngulon*, zoals het op het eiland Java in Indonesië inderdaad regel is. Zij hebben er ook geen moeite mee de pre-islamitische elementen van de cultuur te behouden. In 1983 werd echter een combinatie van beide opvattingen opgericht. De moederorganisatie *Perserokatan Jamaah Islamiyah Suriname*, de *Associatie van Islamitische Gemeentes in Suriname*, wil volgens de statuten art. 2e de culturele tradities, *ngaluri*, behouden en bevorderen. De *Associatie* gaat ervan uit dat de eigen Javaanse identiteit behouden kan blijven als men islamiet is. Men hoeft daarvoor niet te arabiseren. Daarmee staat de *Associatie* lijnrecht tegenover de SIS. Aan de andere kant wil de *Associatie* niet zo ver gaan als de *Federatie* en de *Asafia*. De *Associatie* bidt volgens de vanuit Suriname correcte Mekka-richting naar het

Javaanse moskeeën hebben over het algemeen geen minaret, ook geen koepels of uien, zoals in het Midden-Oosten. Ze hebben vaak twee, soms zelfs drie daken getrappt boven elkaar. Sommigen zeggen dat dit de aarde en de hemel (evt. zelfs de onderwereld ook nog) voor moet stellen.

oosten, doet veel aan voorlichting over de islam en is vooral in de districten werkzaam. De *Associatie* zegt dat religie en cultuur in het geval van de Javaanse tradities gescheiden gehouden kunnen worden. Vele culturele elementen staan niet (of niet meer) in religieus verband en zijn dus niet in strijd met de islam.

De *Associatie* heeft momenteel 25 leden, rechtspersoonlijkheid bezittende gemeenten, en dit aantal zal zeker toenemen. Ze recruteert uit de groep mensen die tot dan toe niet erg bewust islamitisch heeft geleefd. Bovendien zijn andere bevolkingsgroepen in de gelederen van de *Associatie* opgenomen. De *Associatie* heeft het voordeel te werken aan bewustwording en tegelijkertijd aan de eigen identiteit van de groep en die groep is in de districten natuurlijk nog wel stevig gebonden aan het erfgoed der vaders. De middenpositie van de *Associatie* brengt in de Javaanse groep enige stabiliteit.

Hindoes en Boeddhisten

In de tachtiger jaren begonnen mensen van de Javaanse groep zich meer op eigen afkomst te concentreren en kwamen tot de conclusie dat de islam niet alles bepalend kon zijn. De tradities van het hindoeïsme en het boeddhisme konden best hoger gewaardeerd worden. Dat waren ook elementen van het Javanisme. Ook hier groeide weerstand tegen de arabisering van de Javaanse groep door de strenge islam.

In de zeventiger jaren was *Subud Suriname* vanuit de Indonesische ambassade opgericht, en dat bracht al een ander element in de tot dan toe wat monolitische groep. In 1980 ontstond de groep *Pusat Pirukunan Djowo Suriname* met als doel het javanisme vanuit Javaans-Hindoeïstische traditie te bevorderen. De PPDS begon ook met lessen in het Javaans om de oude boeken te kunnen lezen.

Daarnaast kwam de *Buddha Dharma Suriname* op met als doel aandacht te

geven aan het Boeddhisme. Ook werd de groep *Pernatan Adat Djawi Suriname* opgericht, eveneens om het Boeddhisme onder de Javanen meer aandacht te geven. Eenzelfde doel streeft de *Rahayu Purnama Kesedan Djati* na. Opvallend is dat de PADS bij nader inzien toch weer islamitischer is geworden. In 1984 werd haar naam veranderd in *Pernatan Adat Djawi Rasul Suriname*.

De nieuwe groepen Javanen hebben geen grote aanhang, maar ze hebben de nodige contacten in stad en district. We zien dus dat de drieslag van vroeger n.l. de combinatie van religie, ethniciteit en politiek aan het uiteenvallen is. Er heeft duidelijk een ontkoppeling plaats en wel vanuit de eigen interne differentiatie en bewustwording alsook gevoed door stromingen op nationaal vlak, en ook wel daarbuiten. Want Suriname is nog steeds met hart en ziel verbonden aan Oost en West.

Christenen

In Suriname neemt het aantal Christenen nog steeds toe. De *Evangelische Broeder Gemeente Suriname* heeft een eigen sectie voor het werk onder de Javanen: de Indonesische zending. Ze heeft een 800-1000 leden. Er zijn een 3-4.000 katholieken. De bisschop heeft ook Javaans bloed: zijn moeder was Javaanse. Via scholen en internaten hebben missie en zending veel invloed gehad.

Ook is er een eigen Javaanse gemeente van de pinksterzending. Deze is in het district Komewijne te Tamanredjo gevestigd. Javanen zijn zo her en der ook wel lidmaat van andere christelijke groepen.

Islam

Binnen de islam in Suriname is gedurende de tachtiger jaren het een en ander veranderd. Allereerst was er een nieuwe groep. De *Sadakat Islam* is een islamitische groep van Kreoolse afkomst, met

ook wel wat Guyanezen. De *Sadakat Islam* heeft dus geen Javaanse of Hindoeïstische tradities achter zich, ze gebruikt dan ook Sranantongo en Nederlands.

In Suriname kwam de Ahmadiya Mission van de grond. Ze recruteert onder alle bevolkingsgroepen. Opvallend voor Suriname is dat deze groep delen van de koran in het Sranantongo heeft vertaald en gebruikt. De groep heeft uiteraard contacten met de andere Ahmadijans, de *Surinaamse Islamitische Vereniging*, maar beide groepen worden door de andere islamitische groepen vermeden als zijnde niet-moslim. Dat kwam al duidelijk naar voren in 1989 toen de *SIV* bij gelegenheid van haar zestigjarig bestaan een internationale conventie hield. De overige islamitische groepen protesteerden tot bij de president van de Republiek en vroegen de zaak een halt toe te roepen. De bisschop hield op de conventie een toespraak en ook de voorzitter van de orthodoxe hindoeïstische groep, de *Sanatan Dharma*.

De *SIV* had in die tijd een bulletin *An Nur* en later kwam ze met publicaties vanuit de stichting *Al Qalam*.

Op organisatorisch vlak kwam er naast de *Madjilies Moesliemien Suriname* de *Madjilies Shura Suriname*, echt soennitisch en wat orthodoxer dan de MMS. Deze Shura laat niet zo veel van zich horen. Ook is er een *Soenni Supreme Council* van imams, die b.v. bij religieuze data de juiste dag aangeeft. Er is een Soenni Koran Fonds, een Hilaal Comité, een Islamitische Studente Organisatie Suriname, een Stichting Nationaal Instituut voor de hadj (het is tegenwoordig erg moeilijk om aan deviezen te komen). Er is in Paramaribo een bibliotheek speciaal met islamitische lectuur. Islamieten zijn regelmatig op radio en televisie. Onder de Javaanse Islamieten werkt het *Team Da'wah* en in Suriname is ook een centrum van de *World Islamic Call Society* met o.a. lessen in Arabisch

en met studiebeurzen.

In 1989 werd de *Interreligieuze Raad in Suriname* (IRIS) opgericht met participatie van christenen, hindoes en moslims.

Iris werkt aan de dialoog der religies en poogt tevens het lot van de armen en vluchtelingen samen te verzachten.

De huidige minister van Binnenlandse zaken onder wie religieuze kwesties vallen, is een Javaan en hij heeft in zijn kerstboodschap van 1991 erop gewezen dat Suriname een multireligieuze samenleving is en dat daar consequenties uit getrokken moeten worden. Hij riep op tot samenwerking en wederzijds respect.

Zijn opmerkingen waren verrassend en weldadig. Niet alleen binnen de islam in Suriname is de verscheidenheid vergroot; dit gebeurde ook binnen het christendom met de diverse nieuwe religieuze bewegingen à la de pinksterzending en binnen het hindoeïsme. Nieuwe bewegingen als Sai Baba, Bahai, Transcendente Meditatie en andere hebben hier een plaats verworven.

Bijdrage aan een Surinaamse islam

De Javaanse groep die tussen bewegingen van culturele identiteit en nationale ontwikkeling staat, is natuurlijk ook niet meer zo Javaans als vroeger. Er zijn veel gemengde huwelijken of nieuwe vormen van samenleven ontwikkeld. Bij het feest van 100 jaar immigratie kwam duidelijk naar voren dat er sprake is van Javaanse Surinamers. De cluster van eigen identiteit en integratie, groepsbelang en nationaal belang blijft. De veranderingsprocessen verlopen in een eigen tempo en daar heeft de groep en elk individu het volste recht toe.

Intussen kan Suriname op het kontinent en elders als een oefenschool voor de dialoog der religies gelden. De Javanen, al dan niet islamitisch, hebben daarbij een essentiële bijdrage met hun bewust

behouden erfgoed. Nu de fase van de infrastructuur voor organisatie en maatschappelijke erkenning afgesloten is, kan er wellicht meer tijd vrij komen voor een eigen theologie. In deze kunnen ze afstemmen met hun mensen in Nederland.

Legiman Ronodimedjo en de Persarekatan Jamaah Islamiyah Suriname

Legiman Ronodimedjo (1942) is vanaf de oprichting voorzitter van de Persarekatan Jamaah Islamiyah Suriname (PRIS). Hij is maatschappelijk werker en momenteel beleidsmedewerker op het Ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting. Hij is vakbondsleider en secretaris van de Javaanse politieke groep Partij Pembangunan Rakijat Suriname. Hij kent Arabisch, Javaans, Nederlands en Sranantongo en is van huisuit eigenlijk westbidder, maar nu oostbidder geworden. Voor BEGRIP had Joop Vernooy een gesprek met hem.

V.U bent oprichter en voorzitter van de Associatie van Islamitische gemeenten in Suriname, PRIS. De Associatie groeit snel. Hoe komt dat?

R. In Suriname had je vroeger voorname-lijk westbidders. De studie van de koran en de islam is de laatste jaren goed toegegenomen. Daardoor hebben steeds meer mensen ingezien dat het niet correct is westwaarts te bidden vanuit Suriname, maar wel oostwaarts. Dus tegelijk met de verandering van bidhouding is de kwaliteit van de islam onder die mensen toegegenomen. De bewustwording is dieper geworden.

V. Het kenmerkende van de Associatie is dat ze de culturele tradities wil respecteren, volgens de statuten.

R. Ja. Vanwege die verdieping en bezinning op het leven, zijn de mensen gaan zien dat ze echte Javanen zijn. De wortels liggen in het javanisme. De identiteit van de mensen ligt niet in Arabië. Van-

daar dat de Associatie de islam op z'n Javaans wil bevorderen. Daarbij gaan we ervan uit dat de ngaluri cultuur is, en dan ook eigenlijk geen religieuze dimensie heeft. Vandaar dat we in onze gelederen culturele tradities kunnen handhaven: we willen Javaan zijn en niemand anders.

V. Dat brengt wrijvingen met de andere overkoepelende groepen of binnen families?

R. De Stichting Islamitische Gemeenten in Suriname bidt ook oostwaarts, maar wijst typische Javaanse zaken binnen de levensbeschouwing af, hoewel er ook daar niet altijd streng de hand aan gehouden kan worden. De Federatie is westwaarts en heeft veel pre-islamitische zaken levendig gehouden evenals de Asafia. We hebben dus een andere optie, maar er wordt geen ruzie over gemaakt. We zijn trouwens meer gericht op de districten en minder op de stad. Wij van onze kant proberen geen ruzies te brengen of scheidingen en er is dan ook geen sprake van. We zijn allen vertegenwoordigd in de MMS of in de Sjura of in de Supreme Council.

V. Wat is het kenmerkende van de Associatie?

R. We willen geen *musriken* zijn, we willen Allah dienen en dus geen andere goden en geesten. We hebben minder Javaanse gebruiken sadjen, slamatans, dan b.v. de Federatie. We ondernemen nogal wat op het gebied van voorlichting en trainingen en we proberen de contacten met de gemeentes te verstevigen. Er is dus wel beweging in de Associatie, er zit leven in. We gebruiken diverse talen naar gelang de mensen en trekken er op uit om de islam te verbreiden.

V. Wie zijn zoal lid van de Associatie?

R. Iedereen. We kunnen niet zeggen: alleen maar jongeren of alleen maar mensen met een opleiding. We hebben ook Hindoestanen en Kreolen als achterban en zelfs inheemsen. De islam is voor iedereen. En we zijn van diverse politieke partijen. Het loopt echt helemaal

door elkaar heen.

V. Maar de jongeren beginnen toch anders te worden?

R. Dat is inderdaad zo. De jongeren kennen vaak het Javaans niet meer. Ze gaan vaak naar christelijke scholen en vinden kerkdiensten met muziek en liederen best leuk. Het is voor de Javanen in het algemeen een probleem. Waar gaat het naar toe met de eigen identiteit? De jongeren groeien anders op en zoeken wat anders. Er is sprake van vervlakking. Maar zolang als er eigen culturele elementen zijn, willen we die respecteren. En we willen niemand dwingen, dat mag nooit. En als de jongeren minder Javaans-cultureel zijn, hebben we daar geen moeite mee.

V. Met wie hebben jullie contacten naar buiten toe?

R. In Latijns Amerika zijn er contacten, er is een eigen bulletin. We hebben in Nederland contact met Rukun Budi Utomo. In Saudi Arabië hebben we contacten met Rabitha Alam Islami en Darul Iftah en ook met de World Islamic Call Society van Libië. Hier hebben we contacten met de Indonesische ambassade en we hebben studenten in Indonesië en Saudi Arabië.

V. Is Surinamisering bij jullie ook van belang?

R. Zeer zeker. We zijn Javaanse Surinamers en we gebruiken b.v. het Sranan-tongo. We hebben goede contacten met de Hindoestaanse moslims en met de nieuwe Kreoolse groep Sadakat Islam. We komen natuurlijk dan weer op het punt van de eigen Javaanse identiteit. We zijn ervan overtuigd dat we te maken hebben met veranderingsprocessen en we gaan daar niet tegen vechten. De verspreiding van de islam staat voorop: in welk land dan ook en in welke cultuur dan ook.

V. Leeft bij de Associatie ook de idee van de dialoog der religies?

R. We willen ons in Suriname nationaal

opstellen, met alle religies hier goede contacten hebben en onderhouden. De overkoepelende organisaties in de Interreligieuze Raad in Suriname bevorderen de dialoog, die zo noodzakelijk is in Suriname voor de eenwording van het volk. We willen daartoe niets in de weg leggen. Integendeel, de Associatie staat open en we hebben belangstelling voor de H. Schrift. Het gaat er niet om dat de Associatie groeit, maar meer om de bevordering van het goede, de vrede, de liefde onder elkaar, de zorg voor de armsten. Eigenlijk moeten er geen armen meer zijn, want iedereen moet steeds delen. De mens moet meer naar Allah toegroeien en leven volgens de goddelijke wetten en we dragen ons steentje daartoe bij.

SURINAMERS IN NEDERLAND

Na de tweede wereldoorlog kwam vanuit Suriname een geleidelijke migratie naar Nederland op gang. Tot 1973 waren te midden van de migranten de Hindoestanen en Javanen een minderheid. In het zicht van de komende onafhankelijkheid (25 november 1975) emigreerden vooral mensen vanuit het Surinaamse platteland naar Nederland. Hieronder waren de Hindoestanen zeer talrijk en de Javanen ondervertegenwoordigd. Echt onderzoek naar de aantallen moslims onder hen is niet gedaan. Volgens Landman zouden er ongeveer 26.000 moslims van Surinaamse herkomst in Nederland zijn, waarvan 20.000 Hindoestaanse en ongeveer 6.000 Javaanse moslims.

Surinaamse islamitische organisaties in Nederland

De Surinaamse moslims kwamen ongeveer gelijktijdig met hun Turkse en Marokkaanse geloofsgenoten in Nederland. Vanwege het koloniale verleden hadden ze een betere uitgangspositie: ze beheersten de Nederlandse taal, ze kwamen

meestal als gezin, hun juridische positie was sterker (ze waren Nederlander) en ze hadden ervaring met de opbouw van een islamitische gemeenschap in een niet-islamitische samenleving. Maar de migratie bracht ook ingrijpende wijzigingen met zich mee. In Suriname hadden de moslim gemeenschappen vooraanstaande posities en voorzieningen weten te verwerven, in Nederland werd hun positie marginaal en ontbraken er speciale voorzieningen. Van invloed bij de uitbouw van eigen organisaties was ook de aanwezigheid van andere islamitische groeperingen in Nederland en de omliggende landen. Nieuwe netwerken konden ontstaan en hierdoor ook een vernieuwde beïnvloeding. De Javaanse groepen zochten eerst contact met de Indonesische moslims hier, de Hindoestaanse moslims met de Pakistaanse organisaties in Engeland.

De Hindoestaanse moslims en de Javaanse moslims kennen ook weer een onderverdeling, afhankelijk van de richting die zij binnen hun gemeenschap volgen.

De Hindoestanen

Binnen de groep Hindoestaanse moslim zijn twee hoofdrichtingen aan te geven: de sunnieten en de ahmadi's. De *sunnieten* of de orthodoxen, d.w.z. zij die de sunna van de profeet volgen, bepalen vooral het gezicht van de Surinaamse islam. Hun organisaties worden vaak aangeduid met *Ahle Soennat Wal Jamaat* en *Flanafie*, dit laatste naar Aboe Haniefa (gest. 767), stichter van de Hanafitische rechtschool binnen de soennitische islam. De Hindoestaanse moslim gemeenschap is echter zeer verbrokkeld. Zo bestaan er in Den Haag, waar de meeste Hindoestaanse moslims wonen, al zeven Hindoestaanse moskeeorganisaties, die zich tot de Ahle Soennat rekenen. Al deze organisaties werken on-

afhankelijk van elkaar, waarbij vooral andere dan theologische geschillen belangrijk zijn. In de loop van de jaren tachtig zijn de Hindoeestaanse islamitische organisaties aangesloten bij een van de drie koepelorganisaties.

- De Stichting World Islamic Mission Nederland (1975), met als belangrijkste organisaties de SWMN (A'dam) en Fai-
zoel Islam (Den Haag). Hun geestelijk leider is Noorani.

- Stichting Islamitische wereldmissie (1981) met als belangrijkste organisatie de Stichting Islamitische wereldmissie (Den Haag) onder geestelijke leiding van Pir Maroof.

- International Muslim Organization met als belangrijkste organisatie de Noeroel Islam (Den Haag) onder de geestelijke leiding van Abdul Wahab.

Sterker georganiseerd zijn de *Ahmadi's*, d.w.z. de islamitische organisatie waarbinnen de Ahmadijja beweging uit Lahore een belangrijke rol heeft gespeeld. In Suriname waren zij reeds verenigd in de Surinaamsche Islamitische vereniging. De theologische verschillen tussen de soennieten en de ahmadi's waren er minder in het oogspringend dan de verschillen in religieuze praxis. De soennieten hadden vooral problemen met de grote participatie van de vrouwen bij religieuze bijeenkomsten. Hun eerste organisatie van Surinaamse moslims, *Islamitisch Genootschap Nederland* (IGN), is gevestigd in Den Haag. Zij bewaarden ook in de naamgeving van hun organisaties een zekere vaagheid om zo openheid naar andere islamitische groepen te bevorderen. Doordat het behoren tot de Ahmadijja ging betekenen dat hen door de Saoedi's geen visum voor bezoek aan Mekka werd verleend, werd het noodzaak kleur te bekennen: of aansluiting zoeken bij de soennieten of handhaving van het Ahmadijja karakter dan wel kiezen voor een neutrale koers zonder gedwongen te zijn bij een van de

organisaties ingedeeld te moeten worden. Hiertoe zijn opgericht: *Nederlandse Islamitische Organisatie* (NIS) en de *Islamiyya Anjuman*. De Ahmadijja-Lahore organisaties in Nederland worden gecoördineerd door de *Federatie van Ahmadiyya Anjumans Isha'at Islam Nederland* (FAAIIN).

De Javanen

Zij kwamen als groep relatief laat naar Nederland (1974-1975), en konden bij aankomst hier terugvallen op de al bestaande opvang mogelijkheden voor Surinamers. Naast een concentratie in de drie grote steden zijn ze vooral gehuisvest in Brabant en Groningen. De organisatievorming van deze groep moslims kwam hierdoor pas langzaam op gang. Daarnaast waren Javaans-Surinaamse cultuurpatronen bepalend voor de wijze waarop de Javanen hun islam institutionaliseerden.

Er zijn als in Suriname drie groepen te onderscheiden: De traditionalisten, de puriteinen en de gematigde puriteinen.

1. De *traditionalisten*: zij die zich, naast de islamitische wet, ook houden aan pre-islamitische Javaanse geloofsvoorstellingen (de *kejawan*), met mystiek, voorouderverering en geloof in geesten. De moskee is een belangrijke plaats van samenkomst en hun religieuze leider de *kaum*: hij gaat voor in gebed, bepaalt de gunstige dagen voor bepaalde ceremonies, slacht de dieren ritueel en heeft de leiding over de *slametan's*, de religieuze maaltijden, die veelal in de huiselijke kring worden gehouden. Opvallend is hun gebedsrichting. Na hun komst uit Java, hielden zij vast aan de daar gebruikelijke gebedsrichting (het westen), terwijl in Suriname en ook in Nederland de richting naar Mekka in het (zuid-)oosten ligt. Zij worden dan ook wel de westbidders genoemd. Hun aantal in Nederland is erg klein en zij zijn zwak georgani-

seerd. Ze worden vooral geassocieerd met hoog bejaarden. (Zie hierover echter ook het interview over het eigen bejaardenhuis Beekvliet te St. Michielsgestel met hun moskee Rachmatoellaah.)

2. De *puriteinen*

De groep die zich oostbidders noemt, bestaat sinds de jaren veertig. Geïnspireerd door de Indonesische hervormingsbeweging van de Muhammadiyah wilden ze de islam zuiveren van oneigenlijke elementen. Allereerst veranderden zij daarom de gebedsrichting naar het oosten. Ze hebben kritiek op de verering van geesten, op het drinken van alcohol en gokken. Hun leider is de *Imam*, maar zijn invloed beperkt zich tot zuiver religieuze zaken. In Nederland is hun aanhang beperkt tot een kleine groep.

3. De *gematigd puriteinen*

De traditionalisten, maar ook de jongere generatie, voelen zich niet thuis bij de starre richting van de puriteinen. In Nederland is de actiefste en grootste groep Javaanse moslims georganiseerd in de islamitische *Culturele Vereniging Roekoem Islam*. Aanvankelijk was dit een traditionele vereniging werkend vanuit het trefpunt van de Javanen in den Haag (RBO, *Roekoem Boedi Oetomo*), maar sinds 1986 hebben de jongeren een nieuwe koers in geslagen. Ze konden zich niet vinden in het traditionalisme van de westbidders noch in de orthodoxie van de oostbidders. Zij staan voor een betere kennis en praktisering van de orthodoxe islam, maar willen dit niet dwingend voorschrijven. Deze groep heeft in Nederland meer aanhang gekregen, omdat de hier opgroeiende jonge mensen geconfronteerd worden met een andere levenswijze dan hun ouders en grootouders. Zij moeten een manier van omgaan zien te vinden met hun Javaans-Surinaamse culturele religieuze erfenis in een

Nederlandse seculiere context.

BEJAARDENOORD "NIEUW BEEKVLIET" TE ST. MICHIELSGESTEL

In de nacht van 31 oktober 1975 vertrok vanaf vliegveld "Zanderij" in Suriname een vliegtuig vol met Surinamers van Javaanse afkomst naar Nederland. Aangekomen op de luchthaven "Schiphol" werden zij opgevangen door ambtenaren van het ministerie van CRM die hen onderbrachten in Soest, Putten, Berkel-Enschot en in het voormalige seminarie "Beekvliet" te St. Michielsgestel. Pal naast het oude seminarie "Beekvliet" werd op 24 mei 1988 een nieuw bejaardenoord, genaamd "Nieuw Beekvliet", voor deze Surinamers geopend, middels het ontknopen van cocospalmbladeren. Riboet Dasiman, sociaal-maatschappelijk werker, fungeert er als tolk, organisator, contactpersoon, begeleider en administrateur.

Redactielid Berry van Oers en Zr. Juliëtta Meys reisden naar St. Michielsgestel en hadden een gesprek met Dhr. Dasiman.

"Hebt U nog even tijd, neemt U alvast maar een kop thee, ik kom zo bij U, ik moet even op en neer met deze oude heer naar de bank om wat te regelen". Riboet Dasiman (58) helpt de bewoners van bejaardenoord "Nieuw Beekvliet" met allerlei dagelijkse probleempjes. "Drie dagen per week zit ik op 'Nieuw Beekvliet'. Dan houd ik spreekuur in mijn kantoor en dan kan iedereen die ergens mee zit bij mij aankloppen. De rest van de week bezoek ik landgenoten die elders in Brabant wonen en die mijn hulp hebben ingeroepen".

In 1975 arriveerde Dasiman in Nederland met 525 Javaanse Surinamers in zijn kielzog. Zij verlieten Suriname, omdat ze het niet eens waren met het streven naar snelle onafhankelijkheid, of

omdat zij de veranderingen vreesden die daaruit zouden kunnen voortvloeien. Dasiman was voorstander van een overgangsregeling. Hij wilde stapje voor stapje naar een onafhankelijk Suriname. Op het moment van zijn vertrek was Dasiman lid van het Surinaamse parlement. Voor zijn komst naar Nederland had hij al contacten gelegd met het toenmalige ministerie van CRM. Na een maand in Nederland trad hij in dienst bij de overheid als contactambtenaar, speciaal belast met de begeleiding van voormalige rijksgenoten, in het bijzonder die van Javaanse afkomst.

"Ik ben 22 jaar ambtenaar geweest in Suriname en bewoog me sinds 1973 op het politieke vlak als lid van het parlement, en wel in de oppositie binnen de "Vooruitstrevende Hervormings Partij" (VHP) onder leiding van dhr. Lachmon. Daardoor wist ik hoe ik de zaken moest aanpakken", aldus Dasiman.

Contractarbeiders

Vanaf 1890 kwamen ruim 32.000 Javanen naar Suriname om daar als contractarbeiders te werken op de plantages. Na 1932 is het, mede vanwege de economische wereldcrisis, met de immigratie van Javanen vrijwel gedaan. Alleen in 1939 kwam toch nog een groep van bijna 1000 immigranten in Suriname aan. De contracten duurden vijf jaar. Daarna verzekerde het Surinaamse gouvernement de terugkeer naar Java op kosten van de overheid. Een aantal Javanen ging in op dit aanbod. Dasiman: "De toenmalige overheid kwam echter deze belofte niet na. Men gaf ieder Fl.100,- en vond dat men daarmee het recht op terugkeer had afgekocht". Zo bleven de meeste contractarbeiders uit Java in Suriname wonen. Slechts een kleine groep keerde in 1941 terug. De laatste groep repatrianten, circa 1000 in getal, is in 1954 naar Indonesië teruggekeerd.

Bejaarden

Er zijn momenteel 3000 Javanen in de regio Brabant gehuisvest. Omdat de gezinshoofden waren overgekomen konden later ook de familieleden voor gezinshereniging naar Nederland komen. Vanuit St. Michielsgestel en Berkel-Enschot hebben deze mensen zich verspreid over de regio. De bejaarden bleven achter. Dasiman: "In Putten kregen onze mensen naar Nederlands gebruik tweemaal per dag brood en éénmaal warm eten. Onze mensen zijn echter gewend om rijst te eten en tweemaal per dag warm. Ik merkte dat ze er slecht uit begonnen te zien. Ze zijn daarom naar St.Michielsgestel gekomen".

Een poging om bejaarde echtparen samen zelfstandig te laten wonen mislukte. Ook wilden zij in elkaars buurt blijven wonen. Dat kon niet vanwege het spreidingsbeleid van de Nederlandse regering. Uiteindelijk bleven er 65 bejaarde Javaanse Surinamers in St.Michielsgestel over. Het toenmalige ministerie van CRM wilde hen eerst verhuizen, omdat de aanwezigheid van zo weinig mensen in het grote "Beekvliet" niet rendabel was. De bejaarden hadden uitdrukkelijk te kennen gegeven dat zij bij elkaar wilden blijven. Uiteindelijk werd in 1980 besloten dan toch maar "Beekvliet" de status van een bejaardenoord te geven.

Een nieuw "Beekvliet"

Gezien de ouderdom van het gebouw en andere gebreken bleek al snel dat het tehuis ongeschikt was als permanente huisvesting voor bejaarden. Dasiman: "Ik heb toen, mede namens de bejaarden, allerlei acties ondernomen om de toekomst van het bejaardenoord veilig te stellen".

Op 12 april 1984 werd het achterste deel van "Beekvliet" door brand verwoest. Met een bus vol bewoners reisde de strijdbare Dasiman naar Rijswijk om aan

de minister van CRM een nieuw bejaardenoord te vragen. Dasiman: "Na de brand was het erg moeilijk een goede oplossing te vinden voor de bejaarden. Zij wilden niet terug naar 'Beekvliet', omdat zij bang waren."

Uiteindelijk gaven de overheid en de betrokken instanties groen licht voor de nieuwbouw van een bejaardenoord in de schaduw van het oude "Beekvliet".

Momenteel telt Bejaardenoord "Nieuw Beekvliet" 45 bewoners, zowel alleenstaanden als echtparen. Bij de bouw is volop tegemoetgekomen aan de wensen van de bewoners, passend bij de eigen cultuur. Zo kan iedereen beschikken over een eigen keuken, douche en toilet. Ook is er gelegenheid tot het ritueel slachten van pluimvee. Dasiman: "Periodiek komt iemand van de GGD de keukens inspecteren of ze wel voldoende schoon zijn. Bovendien kunnen bewoners die niet in staat zijn voor zichzelf te koken gebruik maken van de centrale keuken".

Centrum

"Nieuw Beekvliet" is intussen volop bekend binnen de Javaanse gemeenschap in Nederland. Niet alleen bij de bejaarden. Zo zijn er bijvoorbeeld op zondagmiddag islamitische godsdienstlessen voor jongeren. Vanuit het hele land komen er aanmeldingen van Javaanse bejaarden voor opname in het bejaardenoord. Zo vervult het tehuis een zekere centrumfunctie. Dat is ook te merken aan de bezoekers van de moskee-ruimte binnen het bejaardenoord. Dasiman: "Vanuit de omgeving komen de mensen hier naar de moskee. Vooral op vrijdagmiddag en tijdens het vasten in de maand Ramadan kan het hier druk zijn. Bij ons zitten mannen en vrouwen bij elkaar in de moskee. Wel gaan ze via aparte deuren naar binnen. Mannen en vrouwen mogen elkaar namelijk niet aanraken bij het betreden van de mos-

kee. Ze zouden dan immers weer onrein zijn en zich opnieuw ritueel moeten wassen. Dat geldt echter niet als het de eigen man of vrouw of de eigen kinderen betreft". Het bejaardenoord heeft een eigen imam. Ook anderen gaan voor. Zo leidt Dasiman regelmatig het gebed in de moskee. "Dat is nou juist het boeiende van mijn werk. Ik kan zowel op godsdienstig als op sociaal-maatschappelijk vlak bezig zijn", aldus Dasiman.

De gemeente St. Michielsgestel heeft een begraafplaats beschikbaar gesteld. Ook overleden Javanen van buiten St. Michielsgestel worden hier soms begraven. Het bejaardenoord beschikt bovendien over een eigen mortuarium waar men de overledenen kan verzorgen naar eigen gebruik.

De meeste bejaarde Javanen wonen in Nederland ofwel zelfstandig ofwel bij hun kinderen. Het Javaanse huisgezin herbergt soms inwonende familieleden. Dit kunnen ouders of andere familieleden zijn van een van de beide echtelieden.

"Nieuw Beekvliet" is het enige bejaardenoord in Nederland voor Javanen uit Suriname. Het merendeel van hen is moslim. Dasiman: "Godsdienst is geen voorwaarde om hier opgenomen te worden. Eigenlijk is de enige eis dat je uit Suriname moet komen. Wel moet er daarnaast een indicatie zijn die de noodzaak aangeeft van opname in het bejaardenoord. Als de oudjes eenmaal in aanmerking komen dan begeleid ik het hele proces van opname in het tehuis".

"Rachmatullaah Islam"

In 1975 hebben enkele moslims van Javaanse afkomst het initiatief genomen om binnen de westerse samenleving zich in te zetten voor de islam. Een en ander resulteerde in 1981 tot de oprichting van de vereniging "Rachmatullaah Islam". Voorzitter van de vereniging is Dhr. Dasiman: "We willen met de vereniging een

bijdrage leveren aan de prediking van de islam, het tot eenheid brengen van de islamitische gemeenschappen in Nederland en het bevorderen van het economische, sociale en geestelijke welzijn van de mensen". De vereniging organiseert naast godsdienstige bijeenkomsten onder meer les in de Arabische taal, geeft een informatie-bulletin uit en verzorgt culturele- en sportieve activiteiten.

Binnen de vereniging is een begrafeniscommissie actief die zich bezighoudt met alle noodzakelijke werkzaamheden bij overlijden tot het open graf op de begraafplaats te St. Michielsgestel. Dasiman: "Na het wassen wordt het lichaam in een wit laken gewikkeld. Wij gaan er van uit dat we allen naakt geboren zijn en zo gaaf mogelijk weer terug moeten naar Onze Lieve Heer. Daarna wordt het lichaam in een kist naar de begraafplaats gebracht. Daar wordt het lichaam uit de kist gehaald en in een gedolven graf gelegd. Uiteraard houd ik me niet bezig met het verzorgen van doden, maar ik regel zonodig wel de linnen doek. Sommige mensen weten niet eens waar ze zo'n ding kunnen kopen".

Geloofsregels

Voor het overgrote merendeel zijn de Javanen islamiet. Ze worden vaak aangeduid als *abangan*. Uit religieus oogpunt bezien zijn de *abangan* degenen die nogal eens de islamitische geloofsregels en de toepassing daarvan overlaten aan de *santri's*. Deze *santri's* zijn meestal oudere mensen die zoveel mogelijk de islamitische plichten volgen. Niet alle bewoners van "Nieuw Beekvliet" bidden dan ook strikt vijf maal per dag. Tijdens het vasten in de maand Ramadan vast men af en toe mee. Dasiman: "Ikzelf ben praktizerend islamiet. Zo bid ik bijvoorbeeld, zoals voorgeschreven, vijfmaal per dag. Wij zijn echter tolerant jegens hen die niet geheel praktizeren. Wel is het onze taak om steeds op de islamitische plich-

ten te wijzen. We veroordelen echter niet. Immers, zelfs de profeet dwong niet. Dan moeten wij dat ook niet doen. Iedereen moet voor zichzelf uitmaken wat hij/zij doet of nalaat. De gevolgen zijn voor henzelf. Geloof is een zaak tussen de individuele mens en God. Als iemand naast het bidden kaart wil spelen is dat een zaak van de individuele mens".

Integratie

Tijdens ons gesprek komt op het kantoor van dhr. Dasiman een verzoek binnen van de plaatselijke Prins Karnaval. De Karnavalsvorst wil tijdens de karnavalsdagen graag de bejaarden van "Nieuw Beekvliet" bezoeken. Hij wil bij die gelegenheid met een paar zinnen in het Javaans de bewoners toespreken en vraagt of Dasiman een paar regels in het Javaans op papier wil zetten. Dasiman: "De plaatselijke bevolking van St. Michielsgestel heeft weinig moeite met de bewoners van 'Nieuw Beekvliet'. De bejaarden doen vaak zelf nog hun boodschappen in het dorp. Ze krijgen maandelijks een vast bedrag aan kleed- en zakgeld. De jongere generatie Javanen zijn inmiddels volkomen ingeburgerd in dit land en gaan straks in een gewoon bejaardenoord tussen andere Nederlanders zitten. Zij zouden niet eens anders willen. Ze zijn geïntegreerd en voelen zich niet echt een minderheid. De bejaarden en veel mensen van mijn generatie daarentegen, hebben het een stuk moeilijker. Zij hebben immers een langer verleden meegebracht. Ze zijn daar, dat willen ze ook, onverbrekkelijk mee verbonden. Veel bejaarden verstaan en spreken de Nederlandse taal slecht. Ze hebben vaak weinig scholing gehad. Ze hebben iemand nodig die hen helpt. Daar ben ik voor aangetrokken. De mensen vertrouwen mij en ik begrijp hen. Als Nederlanders hier op bezoek komen willen ze wel eens uit vriendelijkheid een bewoner over het hoofd aaien.

Voor Javanen is dit echter een vernedering. Ik kijk niet gek op van hun zeden, gewoonten en gebruiken, want die maken immers ook deel uit van mijn achtergrond en denkwereld”.

Dasiman spreekt begeesterd over zijn werk. Tijdens ons gesprek komen verschillende bewoners langs zijn kantoor, vriendelijk wuivend, voorbij. Aan de wand van het kantoor van Dasiman hangt een groot statie-portret van de voormalige koningin Juliana. In de lijst van een ander schilderij zit een foto geschoven van een man in uniform. De man op de foto is Dasiman. “Dit is een foto van mij, genomen in de tijd toen ik nog in Suriname werkzaam was als ambtenaar. Het was gebruikelijk dat ambtenaren een uniform droegen in Suriname”.

Veel bewoners van “Nieuw Beekvliet” behouden de band met hun Javaanse achtergrond. Zo spelen sommigen tijdens feestelijke gebeurtenissen op Javaanse muziekinstrumenten, de *gamelan*. Anderen beoefenen het *wajang*-spel met de platte leren poppen. Dasiman: “De bejaarden voelen zich noch Surinaamer noch Indonesiër. Zij voelen zich Javaan. Dat is voor hen belangrijk”. Dasiman krijgt regelmatig opmerkingen te horen dat de Javanen het in Nederland goed voor elkaar hebben. Dasiman: “De Turkse en Marokkaanse moslims vragen hoe wij bijvoorbeeld aan dit nieuwe bejaardenoord komen. Welnu, je moet weten waar je moet zijn. Bovendien zul je voordat je naar de instanties stapt jezelf als groep goed moeten organiseren. Daarnaast zul je op de hoogte moeten zijn van wat je mensen eigenlijk willen en waar ze behoefte aan hebben. Dat moet je hard kunnen maken”. - Paule Maas, Juliëtte Meys, Berry van Oers en Joop Vernooy

(Paramaribo 1990); F. Grasveld, en K. Breunissen, “Ik ben een Javaan uit Suriname” (Hilversum 1990); Krishnadath, J., ‘De Wayang Kulit’, in *Kala* (Tijdschrift voor de Akademie voor Hoger Kunst- en Cultuuronderwijs) 2, no 3 (Paramaribo 1987) 22-25; N. Landman, *Van Mat tot Minaret* (Amsterdam 1992); *Riwayat*, tijdschrift voor Surinaams-Javaanse Historie en Cultuur 1 (Paramaribo 1987); Statuten van de moederorganisatie Persarekatan Jamaah Islamiyah Suriname (Paramaribo 1988); J. Vernooy, De historische ontwikkeling van de islam in Suriname, *BEGRIJF* 79 (1984) 2-20; Idem, ‘Javaanse Hindoes en Boeddhisten’, *Kala* 3 (1988) 7-10.

Literatuur:

De 15e van Sja'ban

Volgens verhalen, die 19e eeuwse reizigers in verschillende delen van de moslimwereld hebben opgetekend, bestond er her en der het geloof in de Paradijsboom, de *Sadjaratil Muntaha* van Soera 53,14. Aan deze boom zouden talloze bladeren zitten, ieder voorzien van de naam van een mens. Als de bladeren geel of wit worden, zou dat een aanduiding zijn van de naderende dood van de genoemde persoon. In de nacht van de 15e (dat wil zeggen: voorafgaande aan) Sja'ban zou deze boom een groot aantal bladeren verliezen: diegenen die het komende jaar zullen sterven. Vandaar dat velen deze nacht in gebed doorbrachten, vaak ook in moskeeën. Daarbij wordt dan een speciaal gebed gezegd: "O God, Genadevolle en Barmhartige, wij mensen kunnen U niets schenken want Gij zijt de Heer der Welwillendheid en Liefde. Er is geen godheid dan Gij alleen, de Troost voor wie hulp zoeken, Helper voor wie hulp zoeken. God, in uw hemels boek sta ik opgeschreven, ik, arme, ellendige en behoeftige. Weer van mij af het kwaad dat mij bedreigt en bestendig

mijn geluk in Uw verblijf, want U hebt gezegd: *God wist uit en bevestigt wat Hij wil. Bij Hem is het oorspronkelijk boek* (Koran 13,39). God, behoed mij voor alle kwaad, dat ik ken en dat ik nog niet ken, want Gij zijt de Alwetende, de Goedertierene."

Dit aardige verhaal komt voor in westerse, 19e eeuwse bronnen. Onder de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Indonesische moslims, die wij naar hun opvattingen over de 15e Sja'ban vroegen, zei vrijwel iedereen, dat hij dit verhaal nog nooit had gehoord. Een enkeling kende zoiets uit verhalen, maar had het nooit in een serieus boek gevonden. Wel zijn er gevarieerde speciale gewoontes: een aantal moslims laat de dag (eigenlijk: de nacht) voorbij gaan zonder er ook maar enige speciale aandacht aan te schenken. Anderen willen wel de praktijk van een extra gebed handhaven, maar geven er een andere betekenis aan. Mohammed El Amrani, die vaak als deskundige in het islamitisch recht optreedt voor de Islamitische Omroep Stichting

(IOS), zei er het volgende over: "De viering van de avond van de 15e van de maand Sja'ban was onbekend in de dagen van Mohammed en kort na zijn dood. Die viering is later ontstaan. Eerst in Syrië en werd later overgenomen in andere landen, waaronder Irak. Een aantal geleerden aanvaardden die avond als een van de gewijde nachten waarop men laat opblijft om te bidden en de koran te lezen. Die religieuze activiteiten zijn God op zulke nachten welgevallig en worden goedgekeurd. Dat die viering niet in alle islamlanden zo bekend is, is een gevolg van de houding van de geleerden in die landen. Sommigen gaven hun goedkeuring aan de viering in die nacht, anderen niet. Onze Profeet zou die nacht speciaal geprezen hebben. Uitspraken hierover, die van hem zouden zijn, staan niet boven alle twijfel. Niet iedereen aanvaardt ze. Die uitspraken kunnen de toets der kritiek niet doorstaan. Alle samenlevingen hebben hun eigen gewoonten. Als moslims moeten we die aan de regels toetsen. We aanvaardden wat overeenkomt met de essentie van de islam. De rest wijzen we af. Als die gewoonten een gebed om vergeving inhouden en aalmoezen, dan is dat goed. Maar als de bedoeling onzuiver is, zoals een offer brengen aan anderen dan God of het aansteken van kaarsen in de veronderstelling, dat zoiets je geluk zal brengen en Gods wil kan beïnvloeden dan is dat onaanvaardbaar. Sommigen denken dat je in die nacht de koers van God wel zou kunnen beïnvloeden door bepaalde handelingen. Je kunt Gods wil niet beïnvloeden. Niets van je daden kan de koers die God heeft bepaald een andere wending geven.. De 15e Sja'ban verdient niet die grote aandacht die we in sommige moslimlanden zien. De Nacht van de Beslissing (23,25 of 27 Ramadan), de dag van Asjoera en ook het Offerfeest hebben meer status. Maar je mag die nacht wel vieren."

Süleyman Necati Akcesme, imam van de Mimar Sinan moskee te Leiden zei over deze viering: "De drie maanden Rajab, Sja'ban en Ramadan, de maanden 7,8, en 9, zijn de heilige maanden, eigenlijk in een klimmende lijn van heiligheid. Sja'ban is vooral de voorbereiding van Ramadan. Ook Mohammed bereidde zich in Sja'ban al voor op de Ramadan. Huizen en moskeeën worden schoongemaakt, er worden al gesprekken gevoerd over de komende Ramadan, wat dat inhoudt en hoe we dat moeten vieren. We moeten dan ook proberen om eventuele ruzies met burens, bekenden of familie bij te leggen. Wij moeten in die tijd de onderlinge band versterken, vriendelijk zijn tegenover onze omgeving als een overgang naar Ramadan. Vanwege het midden van die maand Sja'ban komen we dan op de 15e wel bij elkaar voor een extra preek en gebed, maar niet de hele nacht, want de volgende dag moeten wij weer werken! Gewoon een paar uur in de avond. Daarin volgen we dan de Profeet na, die ook in die tijd veel bad ter voorbereiding van Ramadan. Bijgelovigheden, zoals het vastmaken van stukjes stof aan een boom, daar moeten we tegen zijn. Het centrale punt blijft de voorbereiding voor Ramadan."

De nacht heet ook wel *Lailat al-Bara'at*, Nacht van de Vrijmaking. Dit houdt dan verband met dat speciale krachtige gebed, dat aan het begin van de avond wordt gezegd. Wat in Gods Boek aan goede en slechte daden staat opgetekend, blijft staan. Maar God is vergevend en kan ons wel van de straffen vrijspreken, die verbonden zijn aan de slechte daden.
- Karel Steenbrink

Literatuur: *Encyclopaedia of Islam*; E.W. Lane, *Manners and Customs of the Modern Egyptians*, eerste druk uit 1843; herdrukken sinds 1908 in Everyman's Library, p.476-478.

Prof. Mohamammed Arkoun in Amsterdam

Onder overweldigende belangstelling van pers, radio, TV en een zeer groot aantal studenten gaf Prof. Mohammed Arkoun uit Parijs op dinsdag 21 januari zijn eerste college als gasthoogleraar "Europa en de islam" aan de Universiteit van Amsterdam. Aan dat college was een verhit debat van een dag of tien voorafgegaan, waarin Arkoun, zijn ideeën en de juist wijze van presentatie van de islam in de Nederlandse universitaire wereld centraal stonden. Vooral radio, TV en dagbladen waren betrokken bij deze nationale discussie.

Prof. Arkoun is uitgenodigd door de Stichting Islamitische Leerstoel, waarin het Nederlands Centrum Buitenlanders en de Universiteit van Amsterdam de belangrijkste vertegenwoordigers zijn. Binnen de universiteit is hij zowel door de Theologische Faculteit als door de Faculteit van Sociale en Politieke Wetenschappen uitgenodigd. Arkoun wordt door deze stichting gezien als een persoon, die bij uitstek geschikt is om een brug te slaan tussen de islamitische gemeenschap en de westerse academische tradities. Ruim een week voor zijn komst drukte *De Krant op Zondag* een interview af met Arkoun, waaraan een nogal sensationele en ontrechte titel was toegevoegd: "Sinds Galilei is de koran verouderd." Verschillende moslims hebben daarop namens zichzelf of hun organisatie bezwaar aangetekend tegen de komst van Arkoun. Zij achtten Arkoun zeker niet representatief voor de Nederlandse moslims. Zijn hele positie kwam daarmee op de tocht te staan, omdat WVC als voorwaarde voor subsidie aan de leeropdracht aan Arkoun had gesteld, dat de hoogleraar 'een breed draagvlak zou moeten genieten onder de moslims

in Nederland.'

Bij zijn eerste optreden wist Arkoun evenwel niet alleen de aandacht en sympathie van veel vertegenwoordigers van de pers en vele studenten, maar ook van vele moslims te verkrijgen. Hij stelde, dat hij niemand kon vertegenwoordigen buiten zichzelf, maar alleen de wetenschap wilde dienen en met iedereen debatten aan wilde gaan, voorzover die op een wetenschappelijke wijze volgens de academische traditie gevoerd zouden worden.

Meer islam op de Nederlandse universiteiten

Inmiddels heeft de Leidse universiteit aangekondigd met ingang van het collegejaar 1992-1993 een kopstudie Islamologie te openen. Deze studie is interfacultair en wordt gedragen door de Faculteit der Godgeleerdheid (vakgroep Godsdienstwetenschappen) en de Letterenfaculteit (vakgroep Talen en Culturen van het Islamitisch Midden-Oosten). Min of meer in tegenstelling tot de traditionele godsdienstwetenschap, die een zwaar accent legde op de geschiedenis en het verleden van de islam, zal hier de aandacht vooral uitgaan naar de hedendaagse islam. "Landelijk bestaat een grote behoefte aan wetenschappelijk betrouwbare kennis van de islam en de islamitische culturen", aldus de beide vakgroepen.

Ook aan de Vrije Universiteit van Amsterdam komt er een interfacultaire studierichting. Theologie, sociaal-culturele wetenschappen en letterenfaculteit gaan vanaf 1993-1994 samen een studierichting "Levende godsdiensten" inrichten. Komend studiejaar wordt er aan de VU al een voorproefje genomen met speciale colleges over de islam.

Bij de Utrechtse universiteit is het Documentatiecentrum Islam in Nederland en West-Europa DINEW opgericht. De basis voor dit centrum is gelegd door Prof. Jacques Waardenburg die in 1982 werd aangesteld tot voorzitter van een adviescommissie over religieuze voorzieningen voor etnische minderheden voor WVC. Vanaf 1986 is daar veel meer materiaal bijgekomen door het onderzoek naar de institutionalisering van de islam in Nederland, waarop Dr. Nico Landman op 20 febr. 1992 promoveerde. Adres van DINEW: Drift 15, 3512 BR Utrecht, tel. 030-392145 (gebouw van de Vakgroep Oosterse Talen en Culturen).

In hetzelfde gebouw te Utrecht is ook het secretariaat gevestigd van de M.T. Houtsma-Stichting. Houtsma (1851-1943), hoogleraar Arabisch te Utrecht van 1890-1917, is vooral bekend als een van de initiatiefnemers van de *Encyclopédie de l'Islam* (ook in het Duits en Engels), het grote verzamelwerk van de westerse islamwetenschap. De stichting looft een jaarlijkse prijs uit voor de beste doctoraalscriptie op het gebied van islam-talen en culturen. Over 1990 werd de eerste maal deze prijs toegekend aan de Nijmeegse student John A. Nawas, die over de grote kalief Haroen Ar-Rasjied schreef. Van de oogst uit 1991 ging de prijs ook naar een Nijmeegse student: Marcelle van de Pol met haar scriptie over Mahmoud Messadi. - De Houtsma-stichting heeft begin 1992 voor het eerst een Nieuwsbrief uitgegeven, waarin ook nog andere activiteiten op het gebied van de bevordering der islamwetenschappen staan vermeld. KS

Dr. Herman Beck en 'romancing religion'

Onder Nederlanders is er nog steeds veel onbekendheid met de islam en bestaan er veel vooroordelen over deze godsdienst. Tegelijk heeft men een te nostal-

gisch beeld, als zou voor moslims hun godsdienst alle aspecten van het dagelijks leven beheersen. Het is noodzakelijk dat er op een realistischer wijze over de islam gedacht gaat worden en de godsdienstwetenschap heeft in deze een belangrijke taak. Dat is in het kort de boodschap van professor Herman Beck. Beck werd aangesteld als hoogleraar in de fenomenologie van de godsdiensten aan de Theologische Faculteit Tilburg. Daarmee is hij de opvolger van prof. Gerben Bouritius. Op 14 februari sprak Beck zijn inaugurale rede uit. De titel was *De Islam in Nederland: Romancing Religion?*

'Romancing Religion' verwijst niet alleen naar een te romantisch beeld van de islam, zoals men zou verwachten. Met deze uitdrukking verwijst Beck ook naar vooroordelen en een negatief beeld dat overheerst in de publieke opinie. Het zou misschien beter zijn om te spreken van 'fantaseren over religie'. Het medicijn tegen dit 'fantaseren' is kennis, volgens Beck. Kennis van de bronnen en kennis van hedendaagse ontwikkelingen en stromingen in de islam. Daarmee kan men tot een genuanceerd beeld komen. Een groot deel van de rede werd besteed aan een beschouwing over de Muhammadiyah-beweging in Indonesië. De Muhammadiyah is een islamitische hervormingsbeweging, opgericht in 1912 door K. H. Ahmad Dahlan. Het is momenteel de grootste vernieuwingsbeweging binnen de islam, wat samenhangt met het feit, dat Indonesië het land is met het grootste aantal moslims binnen zijn grenzen. De Muhammadiyah-beweging is ontstaan als reactie op de achterstandspositie van moslims in de Indonesische samenleving. Men wilde terug naar de oorspronkelijke islam en besteedde veel aandacht aan geloofsverkundiging en aan verbetering van het islamitisch onderwijs. In de tachtig jaar van haar bestaan heeft de beweging zich

telkens aan de veranderende tijd aangepast, zij het soms met moeite.

In 1990 werden door het bestuur de uitgangspunten van de Muhammadiyah nog eens geformuleerd: de achterstand van de islamitische gemeenschap in Indonesië opheffen, het activeren van moslims om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de islamitische gemeenschap en de Indonesische maatschappij, het verwezenlijken van normen en waarden van de islam in het dagelijks leven en werken aan een harmonieuze en religieuze samenleving.

In verband met het denken over islam in Nederland is de Muhammadiyah-beweging van Indonesië interessant. In deze beweging ligt zowel de nadruk op de eigen identiteit van moslims als op de noodzaak van een bijdrage van moslims aan een moderne, welvarende en rechtvaardige samenleving.

Met het aanreiken van kennis over deze en andere islamitische stromingen kan de fenomenologie van de godsdiensten recht doen aan de werkelijkheid en een corrigerende functie hebben, zo meent Herman Beck. Het is te hopen dat hij zowel bij een breed publiek als ook binnen de Theologische Faculteit Tilburg een aandachtig gehoor zal vinden. - Helma Hurkens

Aanslagen en brandstichting (ook) bij moskeeën

Moskeeën, winkels van allochtonen en gebouwen van verwante organisaties werden in de eerste maanden van 1992 meermalen getroffen door brandstichting en gewelddadige vernieling. Het gebeurde zeker niet voor het eerst, maar de gevallen waren wel ernstiger en veelvuldiger dan de afgelopen jaren en riepen ook een bredere reactie op, onder meer ook van personen en organisaties die dit een verontrustende ontwikkeling vinden.

De Mevlana-moskee van Amersfoort werd 24 januari getroffen door enkele brandbommen. In de week daarna werd er een brede solidariteits-bijeenkomst in de moskee gehouden, waar vertegenwoordigers van de joodse, christelijke en humanistische gemeenschappen aanwezig waren.

Op 12 febr. werd een soortgelijke bijeenkomst gehouden te Den Haag.

Sommigen achten een vergelijking met gebeurtenissen in Duitsland en Frankrijk nog niet terecht, omdat er nog geen (grote) organisaties zijn, die achter zulke aanslagen staan. Het lijken tot nu toe meer acties van individuen te zijn. Dat was ook de indruk na de brandstichting in een Turkse gebedsruimte in Amsterdam Osdorp, zondag 2 februari. Na de brandstichting in een Turkse winkel te Den Haag, 5 maart, werd de actie evenwel opgeëist door "Het Actiefrent Nationalistisch Librium". Voor eerdere aanslagen in Den Haag werd verantwoordelijkheid opgeëist door een "Actiefrent Nationalistisch Nederland" en een groep "Rechts Extremistische Commando's".

Feiten en debatten over islamitische scholen

In januari kwam een onderzoek naar islamitische scholen van P. S. van Koningveld en W.R. Shadid in de media. De onderzoekers van de Leidse universiteit gaven een feitelijk, precies en vrij positief beeld van dit onderwijs. Zij menen dat islamitische basisscholen een positieve invloed kunnen uitoefenen op de doorstroming van Turkse en Marokkaanse leerlingen naar het hoger onderwijs. Het aantal is inmiddels tot 20 gegroeid. Daarop zit dan nog slechts 3.7 procent van alle kinderen met een islamitische achtergrond. Ruim tweederde van de leerkrachten is niet islamitisch. Een vertegenwoordiger van de ISBO, 23

Islamitische Scholen Besturen Organisatie sprak de verwachting uit dat het binnen afzienbare tijd wel 100 scholen zouden worden.

Kort daarna kwam de VVD onderwijs-specialist Franssen in de pers met de mededeling dat hij zijn twijfels heeft over de kwaliteit van het islamitisch onderwijs. Bovendien uitte hij zijn bezorgdheid over dit onderwijs, dat een nadelig effect zou hebben op de integratie van moslims. Van Koningsveld pareerde daarop: "Op islamitische scholen wordt bij deze leerlingen meer dan op andere scholen aandacht besteed aan het leren van de Nederlandse taal. Bovendien worden de leerlingen op deze scholen niet gediscrimineerd om hun islamitische achtergrond, waardoor ze een positiever zelfconcept kunnen ontwikkelen. Dat kan heel motiverend werken. Op basis van gesprekken met leerkrachten over hun verwachtingen hebben we goede hoop dat de islamitische scholen die emancipatie kunnen bewerkstelligen." (Mare 16.1.1992)

In dit kader werden allerlei verzuilings-theorieën nog weer eens opgepoetst. Is het verzuilings-model al dan niet toepasbaar op de huidige immigranten? De activiteiten van Minister van Binnenlandse Zaken, Ien Dales, stonden hier op een laag pitje. Zij lijkt het minderhedendeбат geprivatiseerd te hebben, door het over te laten aan het Nederlands Gespreks Centrum, waar onder leiding van top-manager Van der Zwan uiteindelijk een advies voor sterke aandrang op taal-lessen uitkwam. Tot nu toe een nogal mager resultaat voor zo'n ambitieus plan van deze minister.

Nog steeds problemen rond de Islamitische Raad Nederland (IRN)

Na lange voorbereidingen kwam op donderdag 23 januari de Islamitische Raad Nederland voor het eerst bijeen.

Sleutelfiguren waren E. Ates voor de Turkse Islamitische Culturele Federatie, El Boujoefi, leider van de UMMON, de grootste islamitische organisatie van Marokkanen en R. Kasiem van de Surinaamse World Islamic Mission. De laatste maakte een wat ongelukkige opmerking over de afwezigheid van vrouwen: "Vrouwen worden het liefst door mannen regelen." Mariëtte Bogaers, secretaris van de Vereniging van Nederlandse Moslimvrouwen Al Nisa was in ieder geval niet blij met die uitspraak: "De IRN zegt 90 procent van de moslims in Nederland te vertegenwoordigen. Maar door geen vrouwen in het bestuur toe te laten sluiten de organisaties de helft van hun achterban uit."

Zowel moslems zelf als "buitenstaanders" hebben zich bemoeid met de pogingen om een Islamitische Raad Nederland van de grond te krijgen, die (vrijwel) alle moslems in Nederland zou moeten verenigen en vertegenwoordigen. De grote verscheidenheid aan moslim-groeperingen heeft het de voorgangers van deze raad niet gemakkelijk gemaakt. Premier Lubbers zei in een bui van groot optimisme, dat organisaties voor buitenlanders als het NCB hun invloed zouden moeten afstaan aan deze nieuwe organisatie. M. Rabbae van het Nederlands Centrum Buitenlanders te Amsterdam was het daar niet mee eens: "We moeten ervoor oppassen het vraagstuk van de minderheden onnodig te islamiseren." (Volkskrant 5 maart)

Enquête van Veronica en beeldvorming over de islam

De media hebben zich begin 1992 met de islam bezig gehouden op een intensieve en serieuze manier, zoals daarvoor nog zeker niet op deze schaal vertoond is. Ook Veronica deed er aan mee. Deze omroep liet het bureau Interview een onderzoek doen naar de opvattingen van

Nederlanders over moslims en leerstellingen en gebruiken van de islam. Aan het onderwerp "beelden van elkaar" en "vijandbeelden" zijn al heel wat conferenties gewijd. Via Veronica en Interview kregen we wat harde cijfers, die natuurlijk toch voor verschillende uitleggingsvatbaar zijn. Er blijkt een heel behoorlijke bekendheid van de islam te zijn: 60.5% van de Nederlanders noemt zonder hulp de koran als heilig boek van de islam, terwijl dat voor de bijbel 74.8% is. Niet minder dan 70% kon een heel behoorlijke uitleg van het woord Ramadan geven. Over de verspreiding van de islam hebben de Nederlanders een hoge dunk: 42.7% meent dat wereldwijd de moslims talrijker zijn, 33.5% dat er meer christenen zijn, terwijl 8.7% denkt dat moslims en christenen even talrijk zijn. Op de vraag: "Vindt u dat islamieten net als katholieken en protestanten eigen scholen moeten kunnen oprichten?" gaf 57.1% een positief antwoord, maar liefst 34.3% vond dat dat niet mogelijk zou moeten zijn. 38% zegt de groei van de islam in Nederland verontrustend te vinden. 26% van de Nederlanders heeft regelmatig contact met iemand, waarvan ze weten dat hij/zij moslim is.

Trieste herdenking van veroordeling van Salman Rushdie

Vrijdag 14 februari 1992 was het de trieste herdenking van drie jaar doodvonnis voor Salman Rushdie en daarmee ook drie jaar van onderduiken en angst. Rushdie verscheen enkele keren in het openbaar, werd in een TV-programma van Van Dis gehaald, maar de door hem verhoopde doorbraak bleef ook nu uit. De laatste Engelse gijzelaars uit Libanon waren tegen die tijd al vrijgelaten, maar de gijzelaar in Engeland heeft zijn vrijheid nog niet herkrege. Hij sprak bittere woorden over mensen die zeggen in naam van de islam zich verplicht te voe-

len hem te veroordelen. Bittere woorden ook ten aanzien van de westerse regeringen die zich weinig voor hem zouden inspannen. Van kerkelijke zijde heeft hij tot nu toe ook nog zeer weinig steun ontvangen. Eigenlijk zijn alleen een aantal schrijvers-vrienden hem trouw gebleven en pleiten zij nog voor een normalisering van zijn leven. - Een wanklank in dit alles was een hernieuwde actie van een minderheidsgroep binnen de Engelse moslimgemeenschap. Dr. Kalam Siddiqui heeft een "moslimparlement" opgericht, dat Britse moslims heeft opgeroepen om wetten die zij als vijandig beschouwen niet te gehoorzamen. Schending van mensenrechten en gebrek aan eerbied voor individuele vrijheid door bepaalde groeperingen binnen de islamwereld moest helaas in de eerste maanden opnieuw nog geconstateerd worden: niet alleen Saoedi-Arabië, Koeweit en Soedan kwamen in het nieuws door beperking van de mensenrechten. Het geruchtmakende proces tegen de Egyptische romanschrijver Alaa Hamid was ook bepaald geen reclame voor de islam. KS

Een praktische atlas van islamitisch Nederland

Nico Landman, *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de islam in Nederland*, Amsterdam VU Uitgeverij 1992, 386p., ISBN 90-5383-086-3

Op 20 februari 1992 promoveerde Nico Landman in Utrecht op een proefschrift waaraan hij tussen 1987 en 1991 had gewerkt. Ongeveer op tijd gereed gekomen, geschreven in een uitstekend leesbare taal, propvol gedetailleerde en heel vaak nieuwe informatie over die talloze varianten van islamgroeperingen in Nederland. De ceremonie van het examen was een beetje een aanfluiting. De hooggeleerde professoren vroegen Landman naar allerlei zaken, die niet in het boek staan: naar diepgravende theorieën, theoretisch kader en toekomst-perspectieven, theologische speculaties, een wellicht vergeten groepje. Daarvoor leent deze "atlas van islamitisch Nederland" zich niet. Landman schreef een no-nonsense boek, waarin de institutionalisering (en soms ook wel een beetje de wanorde temidden van die vele organisaties) op een sublieme manier te boek is gesteld.

Landman heeft zich zeer conscientieus van zijn taak gekweten. Er komen heel veel namen van organisaties in naar voren, maar weinig namen van personen. In zijn oordelen is hij voorzichtig maar niet te vlak. Zo zegt hij op p. 272 duidelijk genoeg ten aanzien van de afsplitsing van het ICCN van het Muslim Informatie Centrum: "Een causaal verband tussen dit verschil in koers tijdens de Rushdie-affaire en de oprichting van de ICCN ligt voor de hand."

Volgens Landman was de rol van de christelijke kerken in de jaren zeventig vrij belangrijk voor de bouw van moskeeen en de uitbouw van organisaties. In

de jaren '80 richtten de kerken zich meer op hun eigen achterban: "Kerkelijke activiteiten op het terrein van de interreligieuze dialoog zijn in hoofdzaak binnenkerkelijk gericht... De rol van de kerken neemt af naarmate het proces van institutionalisering afneemt." (343) "Verkoop van kerkgebouwen aan islamitische organisaties is veel minder voorgekomen dan men zou mogen verwachten op grond van het grote aantal gebouwen dat door de kerken moest worden afgestoten... In de Rooms-katholieke Kerk is op centraal niveau afgesproken dat bij de verkoop van kerkgebouwen aan moslims grote terughoudendheid dient te worden betracht. Maar ook in protestante kerkgenootschappen roepen dergelijke transacties zoveel weerstanden op bij de achterban, dat maar weinig kerkbestuurders ertoe overgaan." (343-4)

Landman's boek zal zeker een groot aantal jaren een belangrijke gids zijn door islamitisch Nederland en als het verouderd gaat worden vanwege de veranderingen die door blijven gaan, toch een handboek blijven over de komst en uitgroei van de moslimgemeenschap in dit land. KS

Parade van professoren en jonge onderzoekers over de Nederlandse islam

W.A.R. Shadid and P.S. van Koningsveld (ed.), *Islam in Dutch Society: Current Developments and Future Prospects*, Kampen, Kok Pharos 1992, 205p., ISBN 90-242-3047-0.

Vanaf medio jaren '80 werd er door de Nederlandse regering speciaal geld beschikbaar gesteld voor onderzoek naar minderheden. Ook STEGON, Stichting Theologisch en Godsdienstwetenschappelijk Onderzoek, een afdeling van NWO, stapte daar in en entameerde een

aantal onderzoeken naar de religieusiteit van allochtonen. In 1990 werd er in Leiden een congres gehouden, waarop een aantal onderzoekers hun resultaten voorlopig bekend maakten. Naast een grote groep Nederlanders, kwamen daar ook een aantal geleerden uit andere Europese landen of zelfs van daarbuiten spreken over de religies van etnische minderheden in westerse maatschappijen. De onderzoeken over Nederland zijn nu gebundeld, nadat de bredere studies al in 1991 waren gepubliceerd: *The Integration of Islam and Hinduism in Western Europe*, zelfde editors en uitgever.

Drie van de 13 bijdragen in deze bundel komen van het Leidse duo Shadid en Van Koningsveld. Allereerst een preciese studie over de wetgeving met betrekking tot het rituele slachten, dan een inventarisatie van islamitische scholen (bijgewerkt tot najaar 1991) en een nabeschouwing. Nico Landman geeft een overzicht van mystieke broederschappen en Hoffer schrijft over islamitische geneeswijzen. Van der Lans en Rooijackers uit Nijmegen hebben twee godsdienstpsychologische studies gepresenteerd, waarin de veranderingen in geloofsbeleving bij Turkse jongeren centraal staan. Hierbij sluiten studies van Brouwer en Van de Wetering aan, die spreken over Marokkaanse jongeren. Meer op een beschrijving van de organisatie gericht zijn de bijdragen van Van Bommel (de landelijke moslim-organisaties), Sunier (Turkse organisaties), Van Ooijen (Marokkaanse organisaties) en Van der Hoek (Molukse moslims). - De perspectieven voor de toekomst komen nauwelijks aan bod in dit boek, maar het is dan ook niet geschreven door waarzeggers of helderzienden. Soliede wetenschap, soms in wat eigenaardig Engels gepresenteerd.

KS

Franciscus tegen de kruistochten?

J. Hoerberichts en A. Camps, *Franciscus en de Islam*, Utrecht, Franciscaans Studiediecentrum 1991, 49.p.

Dit kostelijk boekje bevat twee lezingen, gehouden op een studiedag in 1991. Hoerberichts schildert Franciscus als een duidelijke tegenstander van de kruistochten, ook al heeft de heilige dat niet zo expliciet gezegd. Hij schildert het geestelijk klimaat rond 1213: "De kruistochtkoorts raakt Franciscus niet, ook al beschuldigen de hoogste kerkelijke autoriteiten degenen die zich niet aanmelden voor de kruistocht van zondige ondankbaarheid en misdadige ontrouw." (2) In 1217 geeft Franciscus instructies voor diegenen die op een vredes/bekerings-missie naar Syrië gaan. Hij verzekert de Romeinse kardinaal dan dat "zijn broeders ook van de ongelovigen het noodzakelijke zullen ontvangen" (8). "Terwijl de kruisvaarders er dus in de naam van God op uittrekken om de perfide Saracenen te onderwerpen... doet Franciscus precies het tegenovergestelde: hij wil in naam van God aan de Saracenen onderworpen, ondergeschikt zijn en in dienstbaarheid hun leven delen." (19) Naar aanleiding hiervan spreekt Hoerberichts zelfs over een "christen-moslim oecumene"(20). Prof. Camps heeft zich door de uitstekend gedocumenteerde studie van zijn medebroeder toch niet helemaal laten overtuigen en zegt voor deze zaak het oordeel af te wachten van John Kiesler, die over het onderwerp een proefschrift schrijft. "Persoonlijk zou ik het in onze tijd zo willen zien, maar het is een heel andere vraag of Franciscus en zeker zijn eerste medebroeders in de dertiende eeuw het zo gezien hebben." Camps bespreekt de receptie van Franciscus en komt tot de conclusie dat eeuwenlang Franciscus toch anders is opgevat dan nu door Hoerberichts wordt gedaan.

KS

“Ooggetuigeverslag” van de ondergang van Andalusië
Amin Maaluf, *Galeislaaf, geleerde. Wereldreiziger in de Renaissance. Het leven van Leo Africanus*, uitg. de Haan, Houten 1987, 287 pags.

Anders dan zijn Latijnse naam suggereert, was Leo Africanus een Arabier. Zijn Arabische naam was Hassan ibn Muhammad al-Wazzan. Over de historische figuur Hassan al Wazzan is niet zo veel bekend. Hij was afkomstig uit het Andalusische Granada, maar zijn familie vestigde zich na de val van die stad in het Marokkaanse Fez. Van daaruit ondernam Hassan lange reizen door het Afrikaanse continent. Als handelaar en soms onderhandelaar voor de sultan van Fez bezocht hij o.a. Timboektoe, Caïro en Constantinopel. Op één van zijn reizen werd hij gevangen genomen door piraten en als slaaf kado gedaan aan de toenmalige paus, Leo X. Waarschijnlijk wordt hij naar zijn beschermheer Johannes Leo genoemd; vanwege zijn Afrikaanse achtergrond ligt de bijnaam “Africanus” voor de hand. In dienst van een opvolger van Leo X, de bekende renaissancepaus Clemens VII (= Julius de' Medici), schreef hij een *Beschrijving van Africa*, waarvan de tekst voltooid werd op 10 maart 1526. Dit boek is lange tijd één van de bekendste Europese bronnen van kennis van met name Marokko en West-Afrika gebleven.

De Libanese schrijver Amin Maaluf gebruikt deze gegevens om een fictieve autobiografie van al-Wazzan te construeren. In een doorlopend verhaal aan zijn zoon laat Hassan zijn bewogen leven op de grens van twee tijdperken en samenlevingen de revue passeren. Als ongewild slachtoffer van de Spaanse Reconquista maakt hij de val van de stad Granada in 1492 mee. Als geboren Europeaan gaat hij deel uitmaken van de wereld aan de overkant van de Middellandse zee. Zo

vindt de definitieve scheiding van die twee werelden plaats. Pas in de twintigste eeuw zal deze scheiding weer ter discussie gesteld worden.

Het laatste Europese islamitische koninkrijk verdwijnt, en daarmee ook de laatste rest van een samenleving waarin moslims, joden en christenen (in Spanje) in een soort symbiotische tolerantie samen konden leven.

Tegelijk ziet Hassan/Leo de scheiding tussen middeleeuwen en renaissance als het ware plaatsvinden. In Rome wordt de dienaar van pausen geconfronteerd met de aanhangers van Luther, die in 1527 op barbaarse wijze de stad plunderen. Hoewel Hassan enige sympathie kan opbrengen voor de ideeën van de hervormer - zelf heeft hij de corruptie van de prelaten meegemaakt en kan hij Luthers afkeer van het priestercelebaat en de beeldenverering goed begrijpen - is hij alleen maar geschokt door het optreden van de Duitse landsknechten.

Hassan kiest uiteindelijk voor een -hopelijk permanent- verblijf in Tunesië. Op weg daarheen besluit hij zijn autobiografie met de vermaning aan zijn zoon: “Opnieuw, mijn zoon, word ik gedragen door deze zee -getuige van mijn dwalingen- die je nu naar je eerste ballingschap voert. In Rome was je de ”zoon van de Afrikaan”, in Afrika zul je “de zoon van de Roemie” [= Europeaan] zijn. Waar je ook bent, overal zullen er mensen zijn die je huid en je gebeden willen onderzoeken. Waak ervoor, dat je hun neigingen streeft, mijn zoon, waak er voor dat je zwicht voor de meerderheid! Moslim, jood of christen, ze moeten je nemen zoals je bent of je verliezen. Als de geest van de mensen je eng lijkt, besef dan dat Gods aarde weids is en Zijn handen en Zijn hart groot. Aarzel nooit om weg te gaan, over alle zeeën, over alle grenzen, ver weg van alle vaderlanden, van elk geloof.”

Gé Speelman

CURSUSSEN EN ONTMOETINGEN

* Abdul Bari Muchtar en Karel Steenbrink geven op de maandagavonden 27 april en 4/11/18/25 mei een cursus Islamitische Mystiek uit Indonesië. Er worden teksten gelezen van mystieke meesters en dichters uit de 16e eeuw tot heden. De teksten worden in een uitvoerig cursusboek ook in Nederlandse vertaling aangeboden. Inlichtingen 071-132911; De Sitterlaan 29, 2313 TK Leiden. Plaats van de bijeenkomsten: Petruszaal, Lammenschansweg 40A te Leiden. (Op 300 meter van het NS Station Leiden-Lammenschans)

* Het bureau "El Kalima" te Brussel organiseert een lezingencyclus over de islam. Onder meer komen aan de orde: familielevens, soefisme, de islam in België. Data 2/9/16 mei 1992. Inlichtingen bij "El Kalima", Zuidstraat 69, 1000 Brussel. Tel. 5118217.

* De Belgische islamitische vereniging *Islamitische Nieuwsbrief* organiseert een academiejaar 1991-1992 met regelmatige lezingen. Plaats: Centrale Moskee, Jubelpark 14 te Brussel. Inlichtingen Dr. Omar v/d Broeck. Tel. 02.735.21.73.

* Selly Oak Colleges, het grote Engelse Studiecentrum, gelegen in een idyllisch park vlak bij Birmingham, organiseert van 15-25 juli alweer de 14e International Summer School on Islam and Christianity. Inlichtingen bij Centre for the Study of Islam and Christian-Muslim Relations, Selly Oak Colleges, Birmingham B29 6LQ, UK of bij Jan Slomp, 033-960360.

* Op 14 juni zal er een studiedag gehouden worden te Amsterdam over tolerantie, vooral in het kader van de herdenking van 500 jaar verdrijving van Joden en Moslims uit Spanje, 1492-1992. De dag zal worden georganiseerd door het OMC (Overleg Moslims-Christenen) en de ISBI, Islamitische Stichting Bevordering Integratie. Plaats: Mozes en Aaron-kerk, Amsterdam, aanvang 9.30 uur, toegang f 10,—. Informatie bij Jan Slomp, 033 - 960360.

* Om alvast te noteren: op zaterdag 10 oktober, van 14.00 tot 16.00 uur houdt Dr. G.W. Drost een Zwanenhoflezing over de reconquista, de definitieve herovering van Granada door de katholieke koningen, Ferdinand en Isabelle in 1492. De Zwanenhoflezingen worden georganiseerd door bezinningcentrum de Zwanenhof in Ambt Delden, in samenwerking met de Twentsche Courant. Informatie: Retraitehuisweg 6, 7495 TR Ambt Delden, 074-661904.

BEGRIJ
Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
tel. 073-145159 (tstnr. 3)